

ชื่อเรื่อง เรื่องเล่าจากงานวิจัยชุมชน รูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนกลุ่มภาคกลางตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง

ผู้เขียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ โพธิ์พุกษานันท์

Asst.Prof.Dr.Narong Phophueksanand

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชฎานันท์ กุลชลบุตร

Asst.Prof.Dr.

หน่วยงาน คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

บทนำ

งานวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและปริมาณ(Quantitative and Qualitative Research) รวมทั้งระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ของชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนตามแนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง และการสร้างขีดความสามารถด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนและถ่ายทอดเทคโนโลยีแก่ชุมชน เพื่อเพิ่มความหลากหลายและสร้างผลิตภัณฑ์มูลค่าสูงและใช้วัตถุดิบภายในท้องถิ่น กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ เครือข่ายวิจัยชุมชนจังหวัดสมุทรสงคราม สมุทรสาคร ปทุมธานี และกรุงเทพมหานคร เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ เอกสาร แบบสัมภาษณ์และแบบสังเกต แบบประเมินความพึงพอใจ การสนทนากลุ่มย่อย การจัดเวทีประชาคม และการถ่ายทอดเทคโนโลยีเชิงปฏิบัติการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผลการวิจัยพบว่า ความต้องการการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชนกลุ่มภาคกลาง แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ *กลุ่มผลิตภัณฑ์น้ำมันเหลืองจากมะพร้าว* สมุทรสงคราม *กลุ่มผลิตภัณฑ์น้ำข้าวกล้องงอกผสมสมุนไพร* ปทุมธานี *กลุ่มผลิตภัณฑ์แปรรูปปลาทุสมุท* สมุทรสาคร และ *กลุ่มผลิตภัณฑ์น้ำมันหม่องน้ำสมุนไพร* กรุงเทพมหานคร ความพึงพอใจต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทั้ง 4 อย่าง พบว่า ผลิตภัณฑ์น้ำมันหม่องน้ำสมุนไพร และผลิตภัณฑ์แปรรูปปลาทุม อยู่ในระดับมาก ส่วนผลิตภัณฑ์น้ำมันเหลืองจากมะพร้าว และผลิตภัณฑ์น้ำข้าวกล้องงอกผสมสมุนไพร อยู่ในระดับมากที่สุด ผลการประชุมวิพากษ์แนวทางการพัฒนาชุมชนกลุ่มภาคกลาง พบว่า ผู้เข้าร่วมการประชุมลงมติถึงความเป็นไปได้ในการนำไปผลิตต่อยอดพัฒนาบรรจุภัณฑ์ ได้แก่ บรรจุภัณฑ์น้ำมันเหลืองจากมะพร้าว บรรจุภัณฑ์น้ำข้าวกล้องงอกผสมสมุนไพร และบรรจุภัณฑ์น้ำมันหม่องน้ำสมุนไพร และ สมาชิกชุมชนมีความต้องการฝึกอบรมผลิตภัณฑ์เศรษฐกิจเหลือใช้ในชุมชน เพื่อนำไปใช้ต่อยอดพัฒนาสู่ตลาดประชารัฐ เป็นการลดค่าใช้จ่ายและเพิ่มมูลค่า โดยใช้วัตถุดิบที่มีในท้องถิ่น อาทิ ผักตบชวา เป็นต้น และสามารถนำไปจำหน่ายให้กับลูกค้าที่มาใช้บริการ อีกทั้งยังสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้รับไปเป็นวิทยากร การศึกษาตลอดชีวิต ถ่ายทอดให้กับชุมชนอื่นๆ ที่สนใจ เป็นการแบ่งปันระหว่างชุมชน และสร้างเครือข่ายนักวิจัยชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงต่อไป

วัตถุประสงค์

1. บริบทและศักยภาพการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามความคิดเห็นของชุมชนกลุ่มภาคกลางตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง
2. รูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนภาคกลางตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง
3. สร้างขีดความสามารถด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนและถ่ายทอดเทคโนโลยีแก่ชุมชน เพื่อเพิ่มความหลากหลายและสร้างผลิตภัณฑ์มูลค่าสูงและใช้วัตถุดิบภายในท้องถิ่น

วิธีการดำเนินงาน

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนภาคกลางตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ใช้วิธีการวิจัยทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณ รวมทั้งระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน (Participatory action research: PAR) โดยทำการศึกษารายละเอียดบริบทและศักยภาพการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามความคิดเห็นของชุมชน

แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งการสร้างขีดความสามารถด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนและการถ่ายทอดเทคโนโลยีแก่ชุมชน

เครื่องมือที่ใช้ในการการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง และกระบวนการวิจัยการปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory action research: PAR) ได้แก่ (1) การลงพื้นที่สังเกตบริบทของชุมชน สำรวจสภาพพื้นที่ทรัพยากรในท้องถิ่น ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมและภูมิปัญญาท้องถิ่น (2) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกลุ่มผู้นำและแกนนำชุมชนรวมทั้งผู้ที่เกี่ยวข้องในงานด้านต่างๆ ของชุมชนทั้งการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และไม่มีโครงสร้าง (Struction and Non-struction Interview) (3) สันทนาการกลุ่มย่อย (Focus Group) ในแต่ละกลุ่มย่อยพื้นที่ กลุ่มย่อยอาชีพ มีการบันทึกข้อมูลภาคสนาม (Field Note) ซึ่งเป็นการจดบันทึกสิ่งที่พบเห็นจากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมระหว่างทำการปฏิบัติการ แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการตรวจสอบบันทึกภาคสนามด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) (4) การจัดเวทีประชาคมกลุ่มผู้นำและแกนนำชุมชน รวมทั้งผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชน ร่วมวางแผนกับชุมชนและกลุ่มอาชีพ คัดเลือกแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนต้นแบบ มีการสังเกตและสะท้อนข้อมูล นำไปวางแผนปรับปรุงพัฒนาอย่างต่อเนื่องในลักษณะวิจัยเชิงปฏิบัติการ และ (5) การถ่ายทอดเทคโนโลยีเชิงปฏิบัติการกลุ่มผู้ผลิตชุมชน เน้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ตามวิถีภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้กระบวนการหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลในลักษณะการดำเนินการแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนในพื้นที่การศึกษา เน้นการกระตุ้น ส่งเสริม และพัฒนาทรัพยากรคน ชุมชน องค์กรและเครือข่าย เปิดเวทีรับฟังความคิดเห็น แลกเปลี่ยนเรียนรู้ พุดคุยปรึกษา โดยจัดกิจกรรมที่เน้นการแสวงหาความรู้ ภูมิปัญญา ข้อมูล ข้อเท็จจริง ส่งเสริมการใช้กระบวนการทางปัญญาเพื่อพัฒนาการปฏิบัติการ

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน โดยได้นำพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการดำเนินงานให้ชุมชนมีศักยภาพในการผลิต รวมถึงมุ่งให้มีการประสานงานเชื่อมโยงระหว่างภาครัฐและชุมชนอย่างบูรณาการในการส่งเสริมงานผลิตภัณฑ์ชุมชนให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม จากสถานะที่ประเทศกำลังประสบปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนครในฐานะส่วนราชการที่มีภารกิจหลักในการให้บริการวิชาการแก่สังคม ตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าของการจัดการความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น และได้เล็งเห็นถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาวิกฤตโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรม การเชื่อมต่อไปสู่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวโดยมีผลิตภัณฑ์ชุมชนเป็นจุดขาย พัฒนาต่อยอดให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนในการนำไปสู่การพึ่งตนเอง ตลอดจนการสร้างจิตสำนึกอันดีงามของคนในชุมชนเพื่อก้าวไปสู่การเพิ่มมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ (Value Added) ให้ประเทศไทย

ผลการดำเนินงาน

การทำงานของทีมนักวิจัยเริ่มต้นการดำเนินประชุมวิพากษ์แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนระหว่างทีมนักวิจัยและผู้นำชุมชนกลุ่มภาคกลาง ต่างเห็นพ้องต้องกันว่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนให้สามารถประกอบเป็นอาชีพด้วยการพึ่งพาตนเองนั้น พื้นฐานที่สำคัญจำเป็นต้องให้ชุมชนรู้จักศักยภาพของตนเอง รู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยการให้ชุมชนทำการวิเคราะห์ตนเอง เพื่อให้เห็นถึงสภาพปัญหา รู้จุดแข็ง จุดอ่อน อุปสรรค และโอกาสที่เป็นไปได้ อันจะนำไปสู่แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนได้ด้วยตนเอง โดยมีจุดเน้นที่การพึ่งพาตนเองและใช้ผลิตภัณฑ์ที่ทำเองในชุมชน โดยได้วางระบบการทำงานวิจัยออกเป็น 5 ระยะคือ

- 1.) ทำความรู้จักกับสมาชิกกลุ่มวิจัยชุมชนภาคกลางแต่ละจังหวัด เก็บข้อมูลพื้นฐานชุมชนและข้อมูลผลิตภัณฑ์แต่ละด้าน เพื่อให้เข้าใจถึงปัญหาความต้องการที่แท้จริงของชุมชน โดยแบ่งกลุ่มสนทนาปัญหาของชุมชน สรุปประเด็นปัญหา และความต้องการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์แต่ละด้านของชุมชน
- 2.) แบ่งคณะนักวิจัยออกเป็นกลุ่มๆ ตามผลิตภัณฑ์ของชุมชนภาคกลาง
- 3.) การประชุมวิพากษ์แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนกลุ่มภาคกลาง
- 4.) การอบรมเชิงปฏิบัติการถ่ายทอดเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน
- 5.) การต่อยอดผลิตภัณฑ์ชุมชนสู่ตลาดประชารัฐ

ขั้นตอนปฏิบัติงานขั้นที่ 1 ทีมวิจัยได้ทำการวิเคราะห์และสรุปประเด็นปัญหาของชุมชนและเหตุปัจจัยที่มีต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ได้ดังต่อไปนี้

1. บรรจุภัณฑ์ของผลิตภัณฑ์ในชุมชนไม่เหมาะสม ไม่ดึงดูดความต้องการของลูกค้า ตลอดจนขาดฉลากและตราสินค้าที่รับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ ทำให้ไม่น่าเชื่อถือ การให้ข้อมูลบนสลากไม่ครบถ้วน คนที่ไม่เคยรู้จัก ก็จะไม่กล้านำไปใช้
2. ชุมชนขาดตราสัญลักษณ์หรือตราสินค้าของผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน
3. ขาดอัตลักษณ์ของสินค้าชุมชน ผลิตภัณฑ์ที่สร้างขึ้นไม่ได้แตกต่างจากผลิตภัณฑ์ทั่วไปในท้องตลาด ขาดจุดเด่นหรือลักษณะเฉพาะตัว
4. พื้นที่ชุมชนอยู่ลึกและซับซ้อน การเดินทางเข้ามีความลำบาก ตลอดจนไม่มีสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงรองรับ ทำให้ไม่มีจุดดึงดูดลูกค้าให้เข้ามาอุดหนุนซื้อผลิตภัณฑ์
5. ชุมชนมีวัสดุพื้นถิ่นที่ปลูกเอง เช่น มะพร้าว มะนวม ข้าว ถั่ว และสมุนไพรอื่นๆ แต่ขาดเทคโนโลยีในการแปรรูป ทำให้พัฒนาผลิตภัณฑ์ได้ไม่เต็มศักยภาพ
6. ขาดการประชาสัมพันธ์ที่ดี ทำให้ลูกค้าไม่รู้จัก ไม่ทราบถึงคุณภาพและประโยชน์ของผลิตภัณฑ์
7. ผลิตภัณฑ์ในชุมชนยังไม่ได้มาตรฐานหรือมีหน่วยงานรองรับ
8. ยังไม่มีการจัดการสินค้าและการจัดจำหน่ายอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนสู่ตลาดประชารัฐ
9. ไม่มีการวางเป้าหมายของตลาดที่แน่ชัด ทำให้ขาดทิศทางในการวางแผนเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์และแผนการตลาด

วิธีการผลิตและกำลังการผลิต : สมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่เป็นแม่บ้าน และประกอบอาชีพอื่นอยู่แล้ว จึง

อาศัยการนัดหมายวันเวลาที่สะดวก มารวมกลุ่มเพื่อช่วยกันทำผลิตภัณฑ์ ปริมาณที่ผลิตขึ้นอยู่กับว่าเป็นการทำเพื่อใช้เองจำหน่าย หรือตามคำสั่งซื้อ

การจัดจำหน่าย : สมาชิกกลุ่มนำผลิตภัณฑ์ไปจำหน่าย โดยแนะนำกับคนที่รู้จัก วางจำหน่ายที่กลุ่มวิจัยชุมชน อีกทั้งนำไปออกบูทในงานเทศกาลต่างๆ และมีการผลิตตามคำสั่งซื้อ ซึ่งเป็นของหน่วยงานที่เข้ามาส่งเสริมกิจกรรมภายในชุมชน เช่น ธกส. เป็นต้น การจำหน่ายจึงอยู่ในวงจำกัดส่วนใหญ่ลูกค้าเป็นชาวบ้านในชุมชน ยังไม่แพร่หลายสำหรับคนภายนอกมากนัก

จุดเด่นและจุดด้อยของผลิตภัณฑ์ : ด้านคุณภาพของผลิตภัณฑ์เป็นที่ยอมรับของลูกค้าที่เคยซื้อไปใช้ ทั้งลูกค้าที่เป็นคนในชุมชนและลูกค้าภายนอกที่เคยลองใช้แล้ว แต่ด้วยลักษณะของบรรจุภัณฑ์ และเนื้อผลิตภัณฑ์ ไม่สวยงาม ดูไม่น่าเชื่อถือ ทำให้การแนะนำกับบุคคลภายนอกเป็นไปได้ยาก

จากการวิเคราะห์ปัญหาการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชนภาคกลาง ผู้วิจัยสามารถสรุปข้อมูลเบื้องต้นเพื่อการนำเสนอการแก้ปัญหาการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชนภาคกลาง ได้ดังนี้

1. ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์แต่ละตัว โดยการจัดการอบรมเพิ่มเติมในเรื่องของการผลิตให้ได้มาตรฐาน และคุณภาพที่ดี อาจต้องมีการปรับปรุงสูตร แล้วนำผลิตภัณฑ์ที่ได้ส่งไปยังหน่วยงานที่สามารถทดสอบและให้ผลการรับรอง
2. การเพิ่มความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ จะเป็นตัวส่งเสริมและเป็นทางเลือกของการทำตลาด เช่น นอกจากน้ำอัญชันแล้ว อาจมีน้ำสมุนไพรอื่นๆ เพิ่ม
3. จัดหาผู้ที่มีความสามารถในการออกแบบผลิตภัณฑ์และสลากเพื่อให้คำแนะนำแก่ชุมชน
4. จัดทำแผนการตลาดที่ชัดเจน เพื่อใช้เป็นทิศทางในการวางแผนพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริหารจัดการการจัดจำหน่าย
5. วางแผนการประชาสัมพันธ์ให้ชัดเจน ทั้งในเรื่องของแผนที่จะนำเข้าสู่ชุมชน การแนะนำประโยชน์ของผลิตภัณฑ์ เป็นต้น

นอกจากนี้จุดประสงค์หลักของที่มีต่อการผลิตผลิตภัณฑ์ พบว่า เป็นการนำวัตถุดิบในท้องถิ่นมาทำให้เกิดมูลค่าเพิ่ม ลดต้นทุนเครื่องอุปโภคบริโภค ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่าย เป็นการประกอบอาชีพเสริม เพิ่มรายได้ ส่งเสริมความสามัคคีในชุมชน เป็นกิจกรรมที่ช่วยปรับบุคลิกภาพของชาวบ้านสร้างความมั่นใจ และ ทำให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดี

จากการสำรวจความต้องการของสมาชิกในชุมชน พบว่า สมาชิกในชุมชนมีความต้องการการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ **กลุ่มบรรจุภัณฑ์:** ได้แก่ น้ำมันมะพร้าว ข้าวกล้องงอก สบู่มะนาว และการแปรรูปกล้วย เป็นต้น

ภาพ 1 ผลิตภัณฑ์น้ำข้าวกล้องงอกผสมสมุนไพร ปทุมธานี

คณะผู้วิจัยได้ร่วมกันประชุม วิเคราะห์และ สรุปข้อมูล ในส่วนการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ การออกแบบตราสินค้า และบรรจุภัณฑ์ต่างๆ ตามความเหมาะสมของผลิตภัณฑ์แต่ละชนิด โดยแบ่งทีมนักวิจัยและนักศึกษา ผู้ช่วยวิจัยเป็นกลุ่มตามหมวดหมู่ความต้องการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ซึ่งแบ่งตามหัวข้อเรื่อง ได้ดังต่อไปนี้

1. รูปแบบการพัฒนาบรรจุภัณฑ์น้ำมันเหลืองจากมะพร้าว
2. การแปรรูปกล้วยดิบสู่ตลาดประชารัฐ
3. การออกแบบและพัฒนาบรรจุภัณฑ์น้ำมันหม่องกันยุง
4. การแปรรูปเศษวัสดุเหลือใช้เพื่อรายได้เสริมในชุมชน
5. การออกแบบผลิตภัณฑ์น้ำข้าวกล้องงอกเพื่อสุขภาพ
6. การแปรรูปสบู่มะนาวสู่ตลาดประชารัฐ

ขั้นตอนปฏิบัติงานขั้นที่ 2 ทีมนักวิจัยได้แบ่งลงพื้นที่ชุมชนเพื่อประชุมกลุ่มย่อยกับสมาชิกชุมชนที่เป็นผู้คิดริเริ่มทำผลิตภัณฑ์ เพื่อได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็นต่อการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ ที่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนต้องการ และการมีส่วนร่วม ร่วมคิด และร่วมกันออกแบบบรรจุภัณฑ์ตามที่กลุ่มต้องการ ซึ่งทีมงานผู้วิจัยได้พัฒนาบรรจุภัณฑ์ต้นแบบที่สามารถนำไปใช้ได้จริง เพื่อให้มีเอกลักษณ์และเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์มากขึ้น โดยที่ในแต่ละขั้นตอนทีมนักวิจัยได้เข้าประชุมย่อยกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เพื่อความต้องการที่ตรงกัน เมื่อได้ผลิตภัณฑ์ต้นแบบก็นำไปสอบถามความพึงพอใจกับชาวบ้านทั่วไปและนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวตลาดริมน้ำบางหัวเสือเพื่อให้ได้รูปแบบของผลิตภัณฑ์ที่สมบูรณ์และลงตัวที่สุด

ภาพที่ 2 ผศ.ดร.ณรงค์ โพธิ์พุกษานันท์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร วิทยาการอบรมวิธีวิจัยชุมชน (ขั้นตอนปฏิบัติงานขั้นที่ 2)

ขั้นตอนปฏิบัติงานขั้นที่ 3 การประชุมวิพากษ์รูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนกลุ่มภาคกลาง พบว่า ผู้เข้าร่วมการประชุมลงมติถึงความเป็นไปได้ในการนำไปผลิตต่อยอด ได้แก่ บรรจุภัณฑ์น้ำมันมะพร้าว บรรจุภัณฑ์ยาหม่องน้ำกันยุง ผลิตภัณฑ์น้ำข้าวกล้องงอกผสมสมุนไพร การแปรรูปสบู่มะนาว และผู้เข้าร่วมการประชุมซึ่งเป็นตัวแทนของสมาชิกชุมชนมีความต้องการรับการถ่ายทอดเทคโนโลยีและฝึกอบรมเพื่อการพัฒนาอาชีพ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ยาหม่องน้ำสมุนไพรกันยุง ผลิตภัณฑ์น้ำมันมะพร้าว และสมาชิกกลุ่มวิจัยสามารถนำไปจำหน่ายให้กับผู้สนใจ และวางจำหน่ายสู่ตลาดประชารัฐต่อไป

ขั้นตอนปฏิบัติงานขั้นที่ 4 การอบรมเชิงปฏิบัติการถ่ายทอดเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ซึ่งผลิตภัณฑ์ที่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีความต้องการคือผลิตภัณฑ์น้ำมันเหลืองจากมะพร้าว และการแปรรูปเศษวัสดุเหลือใช้เพื่อรายได้เสริมในชุมชน โดยมีสมาชิกเข้าร่วมฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ จำนวน 30 คน ณ ห้องประชุมอาคาร คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร ทุกคนได้เรียนรู้วัสดุ อุปกรณ์ และวิธีการทำน้ำมันเหลืองจากมะพร้าว ตลอดจนเทคนิคต่าง ๆ ให้สามารถนำความรู้ไปพัฒนาตัวเอง สร้างสรรค์เศรษฐกิจชุมชน เพื่อความยั่งยืนตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง

ภาพที่ 3 ดร.กิตติชัย นวลทอง ผช.ผอ.ศนยวิจัย ชกส อบรมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ขั้นตอนการพัฒนาผลิตภัณฑ์กลุ่มภาคกลาง

การพัฒนาน้ำมันเหลืองบางคันที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ทีมงานนักวิจัยได้ทำการตรวจสอบผลการดำเนินงานเป็นระยะตั้งแต่การทดลองทำผลิตภัณฑ์ชุมชนต้นแบบ ร่วมประชุมกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้มาซึ่งความต้องการร่วมกัน และหลังจากได้ผลิตภัณฑ์ต้นแบบที่สมบูรณ์และมีความลงตัว ก็นำไปตรวจสอบกับกลุ่มประชาชนทั่วไปและกลุ่มนักท่องเที่ยวถึงการรับรู้และความพึงพอใจที่มีต่อผลิตภัณฑ์นั้นๆ และในขั้นตอนการตรวจสอบขั้นตอนสุดท้ายของการนำผลิตภัณฑ์ต้นแบบไปต่อยอดเพื่อสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนต่อไป คือ การร่วมกันวิพากษ์ทั้งคนในชุมชน บุคคลภายนอก ชุมชน ผู้เชี่ยวชาญ และสถานศึกษา ร่วมกันเป็นพันธมิตรเพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนบางยี่รงค์ อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม นอกจากนี้หลังจากการฝึกอบรมผลิตผลิตภัณฑ์น้ำมันเหลืองจากมะพร้าว ผู้วิจัยได้มีการติดตามผลการดำเนินงาน โดยได้เดินทางเข้าไปในชุมชน เพื่อทำการประเมินผลการต่อยอด พัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชน พบว่ากลุ่มวิสาหกิจชุมชนบางคันที่ ได้ทำการศึกษาในรูปแบบบรรจุภัณฑ์น้ำมันเหลืองเพื่อจำหน่ายในชุมชน และตลาดคลองผดุงกรุงเกษม

การเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน ไม่ใช่มีจุดมุ่งหมายให้ทุกคนที่เข้าร่วมอบรมจะต้องผลิตผลิตภัณฑ์เป็นทุกคน หากแต่ให้สมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมเห็นคุณค่าของการเรียนรู้และเห็นประโยชน์ของผลิตภัณฑ์ที่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผลิตขึ้น และสามารถเป็นกระบอกเสียง บอกต่อถึงแหล่งผลิตของชุมชนและเป็นการช่วยกันโฆษณาทางอ้อม โดยวิธีปากต่อปาก เพราะหลังจากที่สมาชิกของกลุ่มฯ เริ่มเป็นวิทยากรให้กับชุมชน มีการสั่งซื้อผลิตภัณฑ์ของกลุ่มฯ เพิ่มมากขึ้น ผู้วิจัยได้มีการติดตามผลการดำเนินงาน โดยได้ร่วมเดินทางเข้าไปในชุมชน เพื่อทำการประเมินผลการต่อยอด พัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชน พบว่าทางกลุ่มวิสาหกิจน้ำมันเหลือง ได้ทำการผลิตน้ำมันเหลืองเพื่อจำหน่ายในชุมชน

นางละออก พุกษากร หนึ่งในสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบางยี่รงค์ อำเภอบางคนที สมุทรสงคราม ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการนำองค์ความรู้ที่ได้รับไปต่อยอดให้เกิดคุณค่าแก่ชุมชน หลังจากที่ได้รับความรู้จากทีมนักวิจัยมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร โดยรับหน้าที่เป็นวิทยากรให้กับศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย(กศน.) ซึ่งเป็นศูนย์การเรียนรู้ของตำบลอื่นๆ โดยผู้ที่เข้ารับการอบรมเรียนรู้ร่วมกันเป็นชาวบ้านในตำบลบางยี่รงค์ อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งผู้เข้ารับการอบรมมี 30 คน มีการผลิตยาน้ำมันเหลือง โดยนางลออ พุกษากร ประธานกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนสมุทรสงคราม ให้ข้อมูลว่า

“หลังจากที่เราได้รับความรู้จากอาจารย์ (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร) พวกเราก็มาทำเป็นผลิตภัณฑ์ของกลุ่มฯ จนสินค้าเริ่มได้รับความนิยม สามารถใช้ภายในครอบครัว และเริ่มส่งจำหน่ายข้างนอก และขายฝาก มีที่กรมหม่อนไหม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตร งาน 12 สิงหาคม มหาราชินี ณ ตลาดรังสิต ปทุมธานี...”

การผลิตผลิตภัณฑ์น้ำมันเหลือง เพื่อต่อยอดการพัฒนาอาชีพในชุมชน ไม่เพียงแต่ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้จากการจำหน่ายแล้ว ผู้วิจัยพบว่าความรู้ที่ได้ถ่ายทอดให้กับชุมชนไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่ เมื่อมีองค์กรอื่นเห็นความสำคัญของการขยายความรู้ มีการให้สมาชิกในกลุ่มฯ ถ่ายทอดความรู้ให้กับคนอื่น เป็นสิ่งที่ทีมงานวิจัยทุกคนภาคภูมิใจกับจุดเล็กๆ แต่ยิ่งใหญ่ในเรื่องของการแบ่งปัน เอื้อเฟื้อ จากจุดเล็กๆ นี้ สามารถพัฒนาตัวเองตามวิถีภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างสรรค์ความคิดใหม่ๆ ผลิตผลิตภัณฑ์อื่นๆ เพื่อขยายความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ให้กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบางยี่รงค์ นำไปสู่ชุมชนแห่งความพอเพียง และชุมชนเข้มแข็งต่อไป

ภาพที่ 4 ขั้นตอนการจัดทำน้ำมันเหลือง สมุทรสงคราม

ภาพที่ 5 ขั้นตอนการแปรรูปผลิตภัณฑ์น้ำมันเหลือง สมุทรสงคราม

ผลกระทบที่เป็นประโยชน์หรือสร้างคุณค่า

1. การรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับบริบทและศักยภาพการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามความคิดเห็นของชุมชนกลุ่มภาคกลาง
2. ได้รูปแบบการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนตามแนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง
3. สร้างขีดความสามารถด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนและถ่ายทอดเทคโนโลยีแก่ชุมชน เพื่อเพิ่มความหลากหลายและสร้างผลิตภัณฑ์มูลค่าสูงและใช้วัตถุดิบภายในท้องถิ่นโดยการบูรณาการความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐและชุมชน

ภาพที่ 5 ขั้นตอนการแปรรูปปลาทุ สมุทรสาคร

อภิปรายผล

1. ปัจจัยแห่งความสำเร็จ

การวิจัยแบบมีส่วนร่วมของทีมนักวิจัย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร กับศูนย์วิจัยธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส) ซึ่งเป็นการทำงานแบบบูรณาการเพื่อประโยชน์สูงสุดของชุมชน เน้นความพอเพียงที่ยั่งยืน ซึ่งจากการทำงาน พบว่า ปัจจัยแห่งความสำเร็จเกิดจากการได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทั้งภายในชุมชนและ

ภายนอกชุมชน ชาวบ้านและทีมนักวิจัยเกิดความรู้ และปัญญา (Knowledge) ซึ่งเป็นช่องทาง ที่จะนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาชุมชน เมื่อกลุ่มพี่เลี้ยงจากภายนอกถอนตัวออกมา ชาวบ้านก็สามารถดำรงอยู่ตามวิถีใหม่ ซึ่งเป็นวิถีแห่งการเรียนรู้และพัฒนาสู่ นอกจากนี้ การทำแผนชุมชนเป็นเครื่องมือให้ชาวบ้านได้เรียนรู้ เป็นเข็มทิศนำทางสู่การพัฒนาชุมชนของตนเอง อีกทั้งชุมชนมีแหล่งเรียนรู้ในระดับชุมชน มีการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ได้รับ โดยที่ชุมชนกลุ่มภาคกลางได้มีแผนการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชนเพื่อการรักษาองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นในชุมชน เกิดการแลกเปลี่ยนทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน เกิดการบูรณาการทำงานร่วมกัน จากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนตลอดจนสถาบันการศึกษา และสุดท้ายปัจจัยแห่งความสำเร็จ คือ การที่ช่วยสร้างกระแสและส่งเสริมให้ชุมชนได้ตระหนักรู้ถึงปัญหาของตนเองและนำมาวิเคราะห์ปัจจัยสู่ความสำเร็จถึงการใช้ชีวิตอย่างมีความสุข อยู่อย่างพอเพียงตามพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ได้เรียนรู้ระเบียบวิธีวิจัยแบบมีส่วนร่วม เรียกว่า การจัดการความรู้ หรือ Knowledge Management

ภาพที่ 6 ผลงานผลิตภัณฑ์ชุมชนกลุ่มภาคกลาง

2.ปัญหา อุปสรรคและแนวทางการแก้ไข

จากการศึกษารูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนกลุ่มภาคกลางตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ไม่พบปัญหาและอุปสรรคในระหว่างกระบวนการทำงาน หากแต่เป็นปัญหาที่ทางทีมวิจัยไม่สามารถช่วยให้ชุมชนเดินหน้าต่อไปในประเด็น 1.) **ด้านการตลาด** เพราะการตลาดของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนภาคกลางยังเป็นตลาดภายในชุมชนเป็นไปในลักษณะการอุดหนุนซึ่งกันและกัน โดยอาศัยการจำหน่ายบริเวณตลาดทั่วไป การต่อยอดจำหน่ายไปยังตลาดภายนอกชุมชนยังมีน้อย ทำให้ภาพความสำเร็จของการจำหน่ายมีน้อย ถึงแม้ว่าผลิตภัณฑ์จะมีคุณภาพ แต่พบปัญหาการต่อยอดด้านการตลาด ซึ่งวิธีการแก้ไขด้วยการสร้างเครือข่ายกับกลุ่มหรือองค์กรนอกชุมชน 2.) **ด้านมาตรฐานสินค้า** ที่ยังไม่ได้รับการรับรองและแสดงเครื่องหมายการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ โดยสำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม (สมอ.) ที่ได้กำหนดขึ้นเพื่อเป็นแนวทางแก่ผู้ผลิตชุมชนในการผลิตสินค้าให้มีคุณภาพ ซึ่งชุมชนคาดหวังและต้องการให้ผลิตภัณฑ์และสินค้าของชุมชน ซึ่งต่อจากนี้ไปชุมชนต้องเดินทางเรียนรู้ โดยความร่วมมือของคนในชุมชนเอง ไม่ว่าจะเป็นผู้นำชุมชน สมาชิกวิสาหกิจชุมชน เพราะบทบาทหน้าที่ของทีมวิจัยจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร เป็นเพียงผู้จุดประกายและส่งเสริมแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้เห็นเป็นรูปธรรม ชุมชนและภาคีเครือข่ายความร่วมมือและสานต่อการทำงานเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

สมุทรสาคร

กรุงเทพมหานคร

สมุทรสงคราม

ปทุมธานี

ภาพที่ 6 สมาชิกกลุ่มวิจัยชุมชนภาคกลาง

3.ขั้นตอนการทำงานในขั้นต่อไป เพื่อยอดสู่ตลาดประชารัฐในอนาคต

รูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนกลุ่มภาคกลางตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มภาคกลางได้แก่ จังหวัด ปทุมธานี จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสาคร และกรุงเทพมหานคร ยังมีช่องว่างและความท้าทายของการทำงานอีกหลายด้าน ได้แก่

- 1.การศึกษาและวิเคราะห์การเข้าถึงองค์ความรู้สมัยใหม่ แหล่งเงินทุน ตลอดจนการพัฒนาความสามารถในการบริหารจัดการ การผลิต และการตลาดของผลิตภัณฑ์ชุมชน
- 2.การศึกษารูปแบบการบริหารจัดการและดัชนีความสำเร็จผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนเพื่อให้ชุมชนอื่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปกำหนดนโยบาย วางแผน และสร้างนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนตามบริบทของตนเอง
- 3.การศึกษาความร่วมมือการพัฒนาสินค้าชุมชนและภาคีเครือข่ายนักวิจัยชุมชน เพื่อกำหนดทิศทางการตลาดต่าง ๆ ในการส่งเสริมการผลิต การลงทุน และช่องทางการตลาด
- 4.การศึกษาความคิดเห็นของประชาชนและผู้บริโภคเกี่ยวกับการใช้ผลิตภัณฑ์ชุมชนและการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน
- 5.การศึกษาแนวทางการจัดการความรู้ การแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในบริบทของประเทศไทย 4.0 ในปัจจุบัน

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยฉบับนี้ดำเนินมา และสำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีเพราะผู้วิจัยได้รับความกรุณาแนะนำ และความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจาก ดร.กิตติชัย นวลทอง ผู้ช่วยผู้อำนวยการศูนย์วิจัย ชกส คุณณรงค์ฤทธิ์ อินทรสอน นักวิจัย ชกส ที่ให้คำแนะนำในการแก้ไขปัญหา และข้อบกพร่องต่างๆ เป็นอย่างดี จึงทำให้งานวิจัยฉบับนี้ เสร็จสมบูรณ์ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณท่านเป็นอย่างสูง ไว้ ณ โอกาสนี้

ท้ายนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณศูนย์วิจัย ชกส มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร และกลุ่มวิจัยชุมชนทุกกลุ่มที่ร่วมเป็นแรงใจ และให้กำลังใจ ช่วยให้การสนับสนุนในการทำงานวิจัยจนสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ประโยชน์อันใดที่เกิดจากงานวิจัยครั้งนี้ เป็นผลมาจากความกรุณา และการสนับสนุนทุกท่าน ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยจึงใคร่ขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ณรงค์ โพธิ์พุกขานันท์/ หัวหน้าโครงการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชฎานนท์ กุลทลบุตร/ผู้วิจัยร่วม